

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 09.07.2023

*Kabul Tarihi / Accepted: 18.09.2023

*Atıf Bilgisi: Koşar, E. (2023). "Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Yaradan'a Mektuplar'ında Bitki, Hayvan ve Su Mitosları". Hars Akademi, 6 (2), 217-222.

*Citation: Koşar, E. (2023). "Plant, Animal And Water Mythos In Bedri Rahmi Eyuboglu's Letters To The Creator". Hars Akademi, 6 (2), 217-222.

BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU'NUN YARADAN'A MEKTUPLAR'INDA BİTKİ, HAYVAN VE SU MİTOSLARI

*Emel KOŞAR**

Öz

Mitoslar, insanın kâinatı anlamlandırma çabasının ürünü olan hikâyelerdir. Tabiatı sözcükleriyle kucaklayan Bedri Rahmi Eyüboğlu; şiirlerinde bitki, hayvan ve su mitoslarını kullanır. Yaşama coşkusunu kuşlara, denize ve bitkilere yükleyen şair, şiirlerini kuyumcu titizliğiyle işler.

Tabiatı dekordan ziyade içinde yaşanan bir yer olarak gören ve şiirlerinde bulunduğu, hayal ettiği mekânları ayrıntılarıyla yansıtan Bedri Rahmi Eyüboğlu, hayata bağlılığını mevsimlerin ışığında gösterir. Anadolu coğrafyasına dışarıdan değil, içeriden bakan şairin içtenliği şiirlerinde öne çıkar.

Halk kültürüne bağlılığını ve hayranlığını her fırsatta dile getiren Bedri Rahmi Eyüboğlu, şiirlerinde kilimlerin, yazmaların renkli desenlerini andıran tasvirleriyle bitki, hayvan ve su mitoslarını kaynaştırır. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun mozaik andıran şiirlerinde sözcüklerin bir aradalığı renklerle, kuşlarla, çiçeklerle ve meyvelerle sağlanır.

Anahtar Kelimeler: Bitki, hayvan, su, mitos, halk kültürü.

PLANT, ANIMAL AND WATER MYTHOS IN BEDRİ RAHMİ EYUBOĞLU'S LETTERS TO THE CREATOR

Abstract

Mythos are the stories that are the products of human effort to make sense of the universe. Bedri Rahmi Eyuboglu who embraces nature with his words uses plant, animal, and water myths in his poems. Loading his enthusiasm for life on birds, sea, and plants, the poet processes his poems with the meticulousness of a jeweler.

Bedri Rahmi Eyuboglu who sees nature as a place to live in rather than a decor and reflects in detail the places that he has been/imagines shows his commitment to life in the light of the seasons. The sincerity of the poet who looks at Anatolia's geography from the inside, not the outside, comes forward in his poems.

Expressing his devotion and admiration for folk culture at every opportunity, Bedri Rahmi Eyuboglu melds plant, animal, and water myths in his poems with his depictions resembling the colorful patterns of rugs/hand-painted kerchiefs. In poems of Bedri Rahmi Eyuboglu that are reminiscent of mosaics, the togetherness of the words is provided by colors, birds, flowers, and fruits.

Keywords: Plant, animal, water, mythos, folk culture.

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.
kosaremel@gmail.com / ORCID: 0000-0003-3178-5771

Giriş

“*Mythos söylenen veya duyulan sözdür, masal, öykü, efsane anlamına gelir*” (Erhat 1996: 2). Mitoslar, insanın kâinatı ve hayatı kavramasını kolaylaştırır. “*Mitoslar, ilkel insan topluluklarının, evreni, dünyayı ve tabiat olaylarını kişileştirerek yorumlamak, henüz sırrını çözemedikleri hayatın ve evrenin çeşitli görüntülerini bir anlam kolaylığına bağlamak ihtiyacından doğmuş öykülerdir*” (Necatigil 2017: 13). Mitoslar, edebî eserleri besleyen ve zenginleştiren kaynaklardır. Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun *Yaradana Mektuplar*’ında (Eyüboğlu 2006) bitki, hayvan ve su mitosları hayatı anlamlandırmaya çalışılırken kullanılır.

Karadenizli olan Eyüboğlu, doğduğu/gezdiği şehirlerin tabiatını yansıtan çiçekleri ve meyveleri şiirlerinde kullanırken mitolojiden faydalanır. Mesela İskilip’in çatakarası Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun “Karadut” şiirinde sevgilinin güzelliğini sembolize eden bir meyvedir. Çatakarası, Eyüboğlu’nun “Karadut” şiiriyle birlikte anılır. Coğrafyanın şair/yazar üzerindeki etkisini yansıtan Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun *Yaradana Mektuplar*’ında da bitki, hayvan ve su mitosları mevsimlerin ışığında/aynasında okura sunulur.

Yaradana Mektuplar

Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun *Yaradana Mektupları*’nda, su ve toprağa yer verilerek mitolojiyle bağ kurulmuştur. Deniz kenarında doğan (Görece-Giresun) ve yaşayan (Kalamış-İstanbul) Bedri Rahmi Eyüboğlu, sadece edebî eserlerinde değil, tablolarında ve yazmalarında da ânasır erbaaya yer verir. Bedri Rahmi’nin Kalamış’taki evinin bahçesinde yer alan atölyesinde yaptığı yazmalarda balık, nar ve Karagöz’ün Gemisi motifleri öne çıkar. Motiflendirdiği ve renklendirdiği yazmaların hayatın her alanında yer alması gerektiğine inanan şairin şiirlerinde bitkiler de renkleriyle dikkati çeker.

Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun *Yaradana Mektupları*’nda âdeta birer hediye gibi görülen meyvelerin renkleri ve tatları edebî göndermeleriyle birlikte ele alınır. Mesela “Karadut” şiirinde, “nar”la ilgili bir masala (“Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” masalı) göndermede bulunur. Halk kültürünü özümseyerek mitolojik hikâyelere gönderme yapan şair, şiirlerinde iştah açıcı bahar meyvelerine yer vererek cinsel hazı vurgular. Geleneksel imgelerle zenginleşen ve mektup biçiminde kaleme alınan şiirlerde tanrı-insan ilişkisi irdelenir.

“Üçüncü Mektup” şiirinde, masalların diliyle kanatlanmış ufuklardaki tabiatın güzellikleri (çalkalanan deniz, toprağın çıldırtıcı bereketi, balık, tohum, fidan, başak, buğday, elma, armut, nar, gül, yedi veren karanfil...) vurgulanır. Âdem, Havva, sevap, günah, ibadet, cennet, Yasin, Mevlût gibi dinî terimlerin yer aldığı şiirde tabiata ait her unsur yaratıcıyı temsil eder:

“Yine aynı Adem

Yine aynı Havva

Yine aynı elma

Yine aynı armut

Kalanlara Yasin

Gidenlere Mevlût” (Eyüboğlu 2006: 8).

“Üçüncü Mektup” şiirinde güle niçin koktuğu sorulur. O, “*Bu benim ibadetimdir*” (Eyüboğlu 2006: 9) der. Kavak ağacına da dua edip etmediği sorulur. O, topraktaki parçasının (köklerinin) dua ettiğini ve yüzeydeki parçasının ise secde ettiğini söyler. Kavak ağacının dibini kazarlar ve onun dua ederek devrildiğine şahit olurlar.

Gül, Hıdırellez inanışını (bahar bayramı) simgeler (Gezgin 2007a: 62). Kavak ise, Türk mitolojisinde hem ölümü hem de dirilişi simgeler (Gezgin 2007a: 86). İnançın sorgulandığı söz konusu şiirde, gül baharın kavak ağacı ise ölümün ve sadakatin sembolüdür. Yaratana duyulan hayranlığın ve onun yarattığı dünyanın nur içinde bir bahar atmosferine sahip olduğunun vurgulandığı şiirde tabiat, yaratıcının dünyaya yansımaları

(aydınlık, ferah) şeklinde tasvir edilir. Tabiatın (ağaç, meyve...) insanı doyuran ve mutlu eden yönü vurgulanır.

“Beşinci Mektup”un şiirinin öznesi yaratanla kendini özdeşleştirir. Kendi kendini yaratsaydı ağrıların bellerinden yakalayıp ve şüphelerini ellerinden tutup denize atacağını söyler. Şiirde, su mitosunun arındırıcı ve şifalandırıcı etkisinin altı çizilir. Ayrıca suyla dünyanın yaratılışına da gönderme yapılır (Gezgin 2018: 60).

“Beşinci Mektup” şiirinin öznesi ne serviler gibi ağladığını ne de kanını nar taneleri gibi serperек canını kendi eliyle karanfil gibi koparıp pencerenin demirlerine bağladığını ifade eder. Şiirde servi, ölümü simgeler. “Farsça ‘ateş’ anlamına gelen ‘nâr’ rengi dolayısıyla sevgilinin yanağını, dudağını ve âşğın gönlündeki aşkı sembolize eder. Ayrıca masal meyvesi ‘nar’, vahdet içinde çokluğu da ifade eder” (Koşar 2010: 81-88):

*“Ne de serviler gibi ağlardım;
Ve günlerden bir gün kapının eşğine,
Nar taneleri gibi serpip kanımı
Ve kendi elceğizimle bir karanfil gibi koparıp canımı,
Pencerenin demirlerine bağlardım”* (Eyüboğlu 2006: 13).

“İkinci İstida” şiirinde, insanın Yusufçuk kuşunun incir ağacına konarak balları damlayan meyveleri delik deşik etmesini kıskanması ve incir ağacına uzanması tasvir edilir. Sadakati temsil eden Yusufçuk kuşu ve insan karşılaştırılarak bereketin sembolü olan incirin kıymeti vurgulanır. “Aslımı Ararsan” şiirinde yer alan ibibik kuşu da sadakati temsil eder. Söz konusu şiirlerde, Yusufçuk kuşu ve ibibik kuşuyla ilgili efsanelere gönderme yapılır.

“Elhamdülillâh” şiirinde su, balık (Balığın şifalandırıcı etkisinin vurgulanmasının yanı sıra balıkla ilgili mitolojik anlatılara da gönderme yapılır.) (Gezgin 2007b: 42) ve toprak (meyve, yaprak) mitosları kullanılarak tabiatın/dünyanın nimetlerine şükredilir:

*“Meyveler birbirlerini ısırmadan büyüdüler
Büyük balıklar küçük balıkları yedi
Biz de büyük balıkları yedik Elhamdülillâh.
Su hissesini aldı güneşten
Yaprak rengini
Toprak kendi lezzetile sarhoş Elhamdülillâh”* (Eyüboğlu 2006: 18).

“Ölümler Dileniş” şiirinde mezar taşlarında açan, saflığı ve masumiyeti simgeleyen bembeyaz güller karşısında ölümler dilenmeye başlar. İnsanların ölümlerden uzak durması eleştirilir. Söz konusu şiirde, “Ölüme Dair”deki gibi ölümü/mezarlığı sembolize eden servilerin boylarından, toprağın ise şehvetinden utanması gerektiği belirtilir.

“Can Eriği”nde, “Can Kuşu” şiirindeki gibi atasözü ve deyimlerden hareket edilerek erik odağında toprağın/meyvelerin insana can veren besleyici gücü vurgulanır:

“Toprak dedi ki:

Can Allahın yongasıdır

Fakat ben bir deri bir kemik kaldım.

Bir de misafirim var adı candır” (Eyüboğlu 2006: 20).

“Açıl Toprak Açıl”da da bahar mevsiminde toprağın bereketi yabanî incir gibi lezzetli meyvelerden hareket edilerek masalların diliyle anlatılır. Çünkü şairin söz bahçesini renklendiren incir, mitolojik anlatılarda da yer alan bir meyvedir. İncir, süte sahip olduğu için doğurganlıkla ilişkilendirilir (Gezgin 2007a: 80). Söz konusu şiirde incir, tabiatın bereketini yansıtır:

“Açıl toprak açıl

Yabani incirin dallarına süt yürüsün.

Bize meyvelerini dirhem dirhem sunan

Emektar ağaçlarından özünü

Piç fidanlardan meyveni esirgeme.

Açıl toprak açıl!” (Eyüboğlu 2006: 24).

“Gözlerimin Bahçesinde” şiirinin öznesinin gözlerinin bahçesinde dizi dizi uçan kuşlarla ve can evine yuva kuran, saflığın simgesi (Gezgin 2007b: 95) güvercinlerle tabiatla insanın bütünleşmesi/özdeşleşmesi ifade edilir:

“Gözlerimin çeşmesinden dizi dizi içen kuşlar

Gözlerimin avlusunda taşan havuz

Gözlerimin can evine yuva kuran güvercinler” (Eyüboğlu 2006: 26).

“Oğlum Mehmed’e Gökyüzünü Takdim Ederim” şiirinin öznesi, oğlu Mehmed’e gökyüzünü ve tabiatın nimetlerini takdim ederken dut ağacının yapraklarına da değinir. “Şiirde ‘dut’ sözcüğüyle ‘Karadut Efsanesi’ olarak bilinen bir halk anlatısına gönderme yapılır. Tispe ve Piremus adlarındaki birbirine âşık çift ormanda buluşacakları gece birbirlerinin öldüklerini düşünerek bir yanlış anlama sonucunda intihar eder. Tanrılar, onları ölümsüzleştirmek için ölü çiftin yanındaki ağacı onların aşklarına adar. Piremus’un kanını ağacın meyvelerine, Tispe’nin gözyaşlarını ise ağacın yapraklarına verir. O günden sonra karadut ağacının meyvesinin çıkmayan lekesini [Piremus’un kan lekesini] sadece dut ağacının yaprakları [Tispe’nin gözyaşları] temizler” (Koşar: 81-88).

“Oğlum Mehmed’e Meyvelerimizi Takdim Ederim” şiirinin öznesi de oğlu Mehmed’e gökyüzünü ve tabiatın nimetlerini takdim ederken meyvelerin şehvetinden bahseder. Hâlâ içlerinde toprağın uğultusunu barındıran armut, üzüm, dut gibi tatlı meyveler insanın dünyadan aldığı hazzı temsil eder. “Oğlum Mehmed’e Ağaçlarımızı Takdim Ederim” şiirinin öznesi ise evlat gibi baktığı ağaçların sadakatini öne çıkarır. Şiirde, insanın hayatının her dönemine tanıklık eden ağaçların dostluğu/desteği vurgulanır:

“Biz bu ağaçlara evlât gibi baktık tosunum

Onlar da bizden hiçbir şey esirgemediler

Ne bir mevsim atladılar

Ne bir hasat gizlediler” (Eyüboğlu 2006: 32).

“Kiraz Ayı Geliyor” şiirinde, söğüt ağacı olumlu bir şekilde tasvir edilirken iğde ağacının ne renk çiçek açtığı belli olmadığı için tekin olmadığı söylenir. Arzular; Arap, Acem, Hint masallarından alınan ilhamla, gümüş türkülerle sarhoş olunan bahar aylarında ve gül kokulu, gümüş günlerde kabarr. Ölümsüzlüğün sembolü kiraz; (Gezgin 2007a: 89) rengi, tadı ve kokusuyla baharı, koşan atlar/taylar ise (“Tasavvuf inanışında at, nefis hayvanı”dır.) (Gezgin 2007b: 37) nefsi ve şehveti simgeler. Şaha kalkan dağlar, kabına sığmayıp taşan bahar, kehribar renkli, taşan ve çatlayan arzular da şiir öznesinin coşkun duygularını temsil eder:

“Kiraz ayı geliyor çocuklar!

Önümüzdeki dağlar şaha kalkıyor. Dağlar doğruluyor

Gökler şaha kalkıyor, gökler doğruluyor.

Göklerde nur topu gibi bir bahar yuğruluyor” (Eyüboğlu 2006: 48).

Eski Sümer ve Mısır uygarlığında söğüt ağacının kabuğu, ağrı ve ateş tedavisinde kullanılırdı. Söz konusu şiirdeki “*Atlarımız yemyeşil bir söğüt dalından koşuyoruz*” (Eyüboğlu 2006: 45) dizesinde şehveti simgeleyen atın, söğüt ağacıyla birlikte yer alması, aşk ateşinin söndürülmesini ifade eder. “*İğde ağacının güzel kokusu da ‘her gönül bardağına dolmaz’ ve aşk sona erer*” (Koşar 2013: 35).

“Bir Şahit Aranıyor” şiirinde, insanın yaşadığına ve tabiatın nimetlerinden faydalandığına ağaçlar/meyveler şahit gösterilir. “Sıkı Tutunun Günahlarım” şiirinde ise elma, insanın günahlarının simgesidir. Cinselliğin simgesi elma, “cennetten kovulma mitosunda yasak meyvedir” (Gezgin 2007a: 54). Şiirde, elmanın Âdem’le Havvâ’nın cennetten kovulmalarına sebep oluşuna gönderme yapılır.

“Bahar-ı Teranedar” şiirinin öznesi, rüyalarından bahsederken “kızıl bir havuç gibi yerinden sökülün çocukluğunu” ve “yemyeşil yılan gibi deri değiştiren arzularını” tasvir eder. Şiirde gençliğin, ölümsüzlüğün ve şifanın simgesi yılan (Dinçmen 1997: 54) arzuların değişkenliğini gösterir:

“Bir yıldızın hızı ile toprağa saplanıp kalan çocukluğum,

Kızıl bir havuç gibi yerinden sökülüyor.

Ve yemyeşil bir yılan gibi deri değiştiriyor arzularım” (Eyüboğlu 2006: 52).

Bedri Rahmi Eyüboğlu yukarıda örnekler verilen şiirlerinde; bitki, hayvan ve su mitoslarını kâinatı anlamlandırmak için kullanır. Aynı zamanda ressam olan şair; kuşları, çiçekleri ve meyveleri tasvir ederken renklerin coşkusunu okura hissettirir. Tablolar hâlinde ilerleyen şiirler; Anadolu coğrafyasının ve halk kültürünün ruhunu yansıtır.

Sonuç

Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun *Yaradana Mektuplar*’ında tanrı-insan, baba-oğul ilişkileri doğrultusunda bitki (gül, kiraz, yarılan ve taneleri dökülen nar, çilek, muz, portakal, şeftali, böğürtlen, karpuz...), hayvan (balık, güvercin, Yusufçuk kuşu, ibibik kuşu, at, yılan...) ve su mitoslarına yer verilir. Canlı ve içten bir dille kaleme alınan şiirlerde, şairin yaratıcı ve kâinatı anlamlandırma çabası öne çıkar.

Yaradana Mektuplar’daki şiirler söz bahçesi renklerle bezenmiş bir şair olan Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun halk kültüründen beslenme tarzını gösterir. *Yaradana Mektuplar*’daki şiirler sadece mektup diline değil, “Karadut”taki gibi halk söyleyişlerine yakın üslûba da sahiptir.

Yaradana Mektuplar’da sözün zirveye çıktığı noktada bitki, hayvan ve su mitoslarıyla tabiatın bereketi ve doğurganlığı vurgulanır. Eyüboğlu’nun ilham kaynağı olan tabiat; renkleri, sesleri, kokuları ve tatlarıyla tasvir edilir.

Hayat-ölüm, sevap-günah, cennet-cehennem gibi tezatlara üzerine kurulan şiirlerde, insanın tabiatın nimetleri ve kendi şehveti karşısında nefsiyle mücadelesi irdelenir. Kâinatın sırrı çözülmeye çalışılır. Tabiatdaki (Büyük balık küçük balığı yer.) gibi insanlar arasındaki mücadelede de güçlünün her zaman kazandığı vurgulanır. Mevsimlerin birbirine değdiği şiirlerde, insanın büyük şehirlerden uzak durup tabiata sığınması ve onun “bahçeler dolusu” nimetlerinden “çıldırasya” faydalanması gerektiği ifade edilir. İnsana kapılarını sonuna kadar açan, gül kokulu tabiat; masalları, mitolojik anlatıları, ninnileri hatırlatan bir edayla, “çeşmeler dolusu arzuyla” ve cennet gibi huzurla kaplıdır.

Yaradana Mektuplar’daki tabiatın ruhunu yansıtan bitki, hayvan ve su mitosları kitabın bütünlüğünü ve Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun hayatı anlamlandırma çabasını yansıtır. Şair, şiirlerinde bitki, hayvan, su mitoslarına yer vererek ve mitolojik hikâyelere gönderme yaparak metinlerini halk anlatılarına bağlar. Özgünlükten ödün vermeyen Bedri Rahmi; kendi hayatından, Anadolu coğrafyasından ve halk kültüründen esinlenerek şiirlerini mitoslarla bezeyer. Şairin amacı mitolojik anlatılara gönderme yaptığı şiirlerde kendi ruhunu yansıtmaktır. Kendi şiir evrenini mitoslarla genişleten Eyüboğlu, geçmiş anlatılara selam verir ve eserlerini âdeta onlarla yarışır.

Yaradana Mektuplar’da toprağın bereketi, suyun arındırıcı etkisi ve kuşların sesi yaratıcının/tabiatın zenginliğinin göstergesidir. Şiirlerde yer alan bitki, hayvan ve su mitoslarının çağrışımları Bedri Rahmi’nin halk kültürüne bağlılığını gösterir.

Yaradana Mektuplar’daki şiirlerin ontolojik katmanları aralandığında Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun bitki, hayvan ve su mitoslarıyla Anadolu’nun sesini geçmişten günümüze taşıdığı söylenebilir.

Kaynakça

- Dinçmen, Kriton (1997). *Psikiyatri ve Mitos*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Eliade, Mircea (1992). *İmgeler Simgeler* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, Mircea (2001). *Mitlerin Özellikleri* (Çev. Sema Rifat). İstanbul: Om Yayınevi.
- Erhat, Azra (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eyüboğlu, Bedri Rahmi (2006). *Dol Karabakır Dol*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gezgin, Deniz (2007a). *Bitki Mitosları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gezgin, Deniz (2007b). *Hayvan Mitosları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gezgin, Deniz (2018). *Su Mitosları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Koşar, Emel (2010). “Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun ‘Karadut’ Şiirinde Halk Kültürü İzleri”. *Sosyal Bilimler-MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 2. Sonbahar. s. 81-88.
- Koşar, Emel (2013). *Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun Penceresinden Halk Kültürü*. İstanbul: E Yayınları.
- Necatigil, Behçet (2017). *Mitologya*. İstanbul: YKY.
- Tunali, İsmail (2014). *Sanat Ontolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.